

שיתבשל חצי בישולו מבעוד יום אם אין שם אחד מדרכי ההיתר, אבל בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין אם נתבשל שלישי בישולו מבעוד יום", עכ"ל.

והשתא לכאורה קשה, דאם 'שבדברי סופרים הלך אחר המיקל מכל מקום משום חומר שבת צריך ליזהר לכתחלה שיתבשל חצי בישולו מבעוד יום', א"כ מדוע גבי פחמים כתב בפשטות 'ובדברי סופרים הלך אחר המיקל' בלי שום הסתייגות, והרי כאן מיירי ג"כ 'משום חומר שבת שהיה צריך ליזהר לכתחלה' לדעת החולקים שאוסרים, וצ"ע.

מצות ביעור חמץ והמסתעף

הרב ישראל בארנבאום
דיין במאסקווא, רוסיא

א. בשו"ע אדה"ז סי' תמה ס"ג מגדיר אדה"ז את עניינו של מצות ביעור חמץ, וז"ל:

"ואם הוא מבער חמץ בזמן הביעור דהיינו מתחילת שעה ששית עד כלות ימי הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי. . דהיינו שישליכנו לאיבוד בענין ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו ואע"פ שבריות אחרות יכולות ליהנות ממנו מכל מקום כיון ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו הרי זה נקרא ביעור מן העולם".

ובס"ד מדגים את הכלל בכמה אופנים:

"כיצד מבער שורפו עד שנעשה פחמים (אבל אם לא נעשה פחם אע"פ שנחרך ונפסל מאכילת כלב אסור להשהותו בפסח כיון שלא נפסל מאכילת כלב עד לאחר זמן הביעור כמו שנתבאר בסי' תמ"ב) או פוררו לפירורין דקים וזורה אותו לרוח או פורר וזורק לנהר וכו".

ובהמשך, בס"ח, דן אדה"ז בפרטי עניין שריפת החמץ ומבאר:

¹ ולפלא על הגה"ח רש"י ז"ל, שלא הזכיר בערך "ביעור חמץ" (ולא בשום מקום אחר) באנצקל"ת הגדרה יסודית וחדשנית זו של אדה"ז.

"כששורף החמץ לאחר שהגיע שעה ששית . . צריך לעשות לו מדורה בפני עצמו ולא ישליכנו לתוך התנור שמסיקו לאפות או לבשל בתוכו לפי שאסור ליהנות מהחמץ אף בשעת ביעורו לאפות או לבשל עליו או להשתמש לאורו או להתחמם כנגדו וכיוצא בהן משאר מיני הנאות ואף הפחמים והאפר של החמץ אסורים בהנאה . . ואין הפחמין והאפר של החמץ בטלין אפילו באלף של היתר שהרי יש להם היתר הנאה בלא ביטול דהיינו להשהותן עד לאחר הפסח וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל. אבל מותר לכסות דם חיה ועוף באפר שריפת החמץ שמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר שלא נתנו המצות לישראל להיות קיומם הנאה להם אלא לעול על צוארם ניתנו".

וצריך להבין:

(א) הרי אדה"ז קבע גדר של ביעור חמץ - להביאו למצב בו שום אדם לא יוכל להנות ממנו (ס"ג), וא' הדרכים בזה היא שרפה עד שנעשה פחמים (ס"ד). אבל לאידך נפסק (ס"ח) שאסור להנות מהפחמים ומהאפר, וא"כ מוכח ששייך להנות מהם, ובעצם זה גם מובן מאליו שאפשר להנות מפחמים וגם מאפר (כמובא במשנ"ב כאן או"ק יד ששייך להתחמם אצל הפחמין או ליהנות לאורם, ובאפרן לכבס בגדים) וא"כ ע"כ לפי הגדרתו שכתב בס"ג המצוה עוד לא מקוימת, ומדוע א"כ די בכך?

וא"א לדחות, שנדרש שאדם יוכל להנות דוקא כדרך הנאה דהיינו באכילה, כי כדי להוציא חמץ מגדר כזה היה די להביאו למצב שנפסל מאכילת כלב, אבל מכיון שמפורש שבזמן הביעור אין די בכך, ע"כ שכל עוד שאפשר לאדם להנות ממנו אף שלא כדרך הנאה אינו מבוער, והדרא קושיא לדוכתא.

(ב) בנוגע לעצם איסור הנאה מהפחמים (שנפסק ע"י המחבר, ומקורו ברמב"ם) יש להקשות (וכבר הקשה בדומה לזה רע"א על דברי הטור, שביאר שהרמב"ם בזה לשיטתו שפסק כחכמים שחמץ אינו מן הנשרפים, אלא מהנקברים) ממה נפשך: אם בחמץ הזה כבר נעשה מצוותו של ביעור ע"י שרפה - מדוע פחמים ואפר אסורים בהנאה, ומדוע הם שונים מכל הנשרפים (תמורה לג, ב), שהטעם מדוע אפרן מותר מבואר בתוס' (שם) דגבי נשרפין איכא מצוה בשריפתן וע"כ הם בגדר ש"נעשה

מצותן", משא"כ נקברין דליכא שום מצוה בקבורתן וחיוב לקברן רק משום תקלה, וא"כ צ"ל אותו דין גם גבי חמץ, שהרי אף לדעת חכמים שס"ל שביעורו בכל דבר (ולא רק בשרפה, כר"י), הרי נעשה עם החמץ את הראוי לו ובזה נסתיימה מצוותו והי' צ"ל אפרו ופחמיו מותרים בהנאה. ולאידך, אם משום איזו סיבה הם אסורים בהנאה, א"כ ע"כ שהמצוה (היינו הביעור) עוד לא נסתיימה, וא"כ מדוע די לקיום המצוה בפעולה כזו, ולא מצריכים קבורה לאפר ולפחמים ככל הנקברים שלא נעשית מצותן? יתירה מזאת: אם לא נתקיימה מצות ביעור כל צרכה הרי מחויב להביאו למצב ש"שום אדם לא יוכל להנות ממנו" כנ"ל, ולא רק מטעם תקלה².

ב. יש שרצו להסביר את קיום המצוה מחד ואיסור הנאה מהפחמים ואפר מאידך בכך, שבעצם אחרי שריפה, הפחמים והאפר של חמץ כבר הוצאו מגדר חמץ כי נשתנה מהותם והם כבר דבר אחר לגמרי, וזה שישנו עדיין איסור הנאה מהם הוא בבחינת איסור הנאה מגידולי חמץ (עי' ע"ז מט, א תוד"ה שאם, שגידולי איסה"נ אסורים מן התורה), דהיינו מדבר שנוולד מהחמץ, או ע"ד איסור הנאה מהפת והתבשיל שנתבשל ע"י שרפת חמץ (שדינם מבואר בשו"ע אדה"ז שם בס"ט, שאסור להנות מהם לעולם, כ"א ע"י פדיון במקום הפסד מרובה).

אבל תירוץ זה אינו נראה כלל, דהרי אדה"ז חידש לנו הגדרה עניינית לביעור חמץ: להביאו למצב בו "שום אדם לא יוכל להנות ממנו". ובאף מקום לא כתב ולא רמז שיש עוד דרך לקיום המצוה - ע"י שינוי מהותו של החמץ! ואדרבה, מהקשר דבריו מובן חד משמעית ששריפה היא היא האופן (הראשונה בתחילת ס"ד) לקיום המצוה לפי הגדרתו שחידש (בסוס"ג), ואין אופן אחר בקיום המצוה, דאם לאו, הוי הגדרתו חסרה

² והיה גם מקום להקשות מדין של פחמים ואפר, שכנ"ל אסורים בהנאה אבל "מותר להשהותן עד לאחר הפסח" (סי' תמה ס"ח) על הכלל שבסי' תמב סכ"ד: "כל דבר שמותר לקיימו מותר להנות ממנו בפסח כגון למוכרו לנכרי או שאר מיני הנאות" (ומקורו בתה"ד, כמש"כ אדה"ז בסי' תמו קו"א ב).

אבל נראה שיש לתרץ בפשטות, דב"כ דבר שמותר לקיימו" הכוונה שמותר לקיימו לכתחילה, מתחילת הפסח. כך מובן גם מהקשר הדברים שם, דדיבר מקודם על אופנים כאלו דווקא, והרי כותרת הסימן "דין ביעור תערובת חמץ קודם הפסח", ופשוט.

ומטעה! ומה טעם יש להמציאה אם שוברה בצידה, ועם הסבר מסובך במעמד של אפר ופחמים? ועוד, דגבי אופן זו שניה גופא (שהוא לשנות מהות החמץ לדבר אחר לגמרי) - הרי לא הגדיר באף מקום כמה יש לשנותו כדי שיחשב למבוער, כי האיננו ראוי לאכילת כלב אינו מספיק (דבשעת איסור קמיירי), ושיעור אחר לא נכתב באף מקום, ופחמים הוא מושג רחב ביותר, וכשנעשה שינוי מהותו לא ע"י שרפה אלא ע"י פירוק מדעי וכדו' אין לנו שום גדר שיקבע בזה.

ועוד, דלפי הסבר זה בכל זאת אינו מובן מדוע אצל כל הנשרפין אין אוסרים את האפר והפחמים ממש מאותו טעם, שיהיו בגדר גידולי איסורי הנאה שאסורים בהנאה, ומדוע גבי חמץ דווקא נאמרה הלכה הזאת?

ועוד אינו מובן, דפת שנאפתה ע"י שריפת חמץ בזמן איסורו - אסורה בהנאה לעולם, וא"כ מדוע פחמים ואפר מותרים בהנאה לאחר פסח (כמבואר בס"ט שם) אם עניין האיסור חד הוא?

ג. ואמנם השאלה השניה הנ"ל נדונה בחי' ר' חיים הלוי על הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"א ה"ג), (כנ"ל שדין זה שפחמים ואפר של חמץ אסורים בהנאה - מקורו ברמב"ם), ותירץ דמצות תשביתו אליבא דחכמים עניינה שלא יהא להבעלים חמץ (דהיינו בגברא), ולענין היתר דנעשית מצותו בעינן דוקא שיהא נעשית מצותו בחפצא ורק אז הותר החפץ, ולא כשהבעלים קיימו מצוה דרמיא עלייהו, וע"כ לא הותר האפר והפחמים.

אבל מלבד שתירוצו מחוסר הסברה ואינו מובן, דבכל מצוה הגברא מקיים מצותו בהחפצא, ומדוע מצות תשביתו שונה בזה ממצות שרפת נותר, כלשון הגמ' "נותר ישנו בבל תותירו, וחמץ ישנו בבל תותירו", והיינו דמנלן שמצות תשביתו חיובו על הגברא בשונה משאר ביעורים? וגם הכלל שלו גופא, גם אם ימצא מקור שמצות ביעור חמץ חלה אגברא דווקא, טעמא בעי: מדוע כשמצוה רמיא אבעלים והם קיימו בחמץ את מצותם ועשו עמו את מה שהיה ראוי לעשות עמו דהיינו שביערו אותו מן העולם - מדוע אין החפצא נעשה אז מותר בהנאה? והגר"ח רק קבע את הכלל ולא הסבירו, ואיך שלא נגדיר את הדברים, הכלל שמצות ביעור נתקיימה אבל הדבר נשאר באיסורו נושא בעצמו סתירה פנימית. ובכל אופן, אין ביאורו מעלה ארוכה על שאלתנו הראשונה לפי הגדרת אדה"ז,

דהרי עוד אפשר במציאות להנות מפחמים ואפר, וא"כ לכאורה עוד לא נתקיים ביעורו כנ"ל.

ד. ולפני שנבאר את כל זה בפשטות, אפשר להקדים עוד שאלה יסודית לגבי קיום מצות ביעור חמץ, הפעם גבי הדוגמא האחרונה שהובאה אצל אדה"ז בסי' זה בס"ה (וגם נפסקה ע"י שאר הפוסקים), ומקורו במ"א כאן סק"ב:

"ואם משליכו לבית הכסא הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי כיון ששום אדם לא יוכל עוד ליהנות ממנו ואין צריך לפררו קודם שמשליכו . . . ובלבד שלא ישליכנו שם לפני חזיר שאסור להאכיל לבהמה אפילו היא של נכרי או של הפקר . . . אבל כשאינו משליכו שם לפני חזיר אע"פ שסופו לאכול ממנו אין בכך כלום כיון שאינו נותן לפניו לאכול".

וכן כתב בהגדרה כללית שנתן כנ"ל בס"ג: " צריך לבערו מן העולם לגמרי . . . שישליכנו לאיבוד בענין ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו ואע"פ שבריות אחרות יכולות ליהנות ממנו מכל מקום כיון ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו הרי זה נקרא ביעור מן העולם".

ואינו מובן:

הרי הבריות הללו בהחלט יכולות להיות בבעלות של בני אדם (ואם גידול חזירים הוא באיסור או בהיתר אינו נוגע לנידו"ד כלל), ובסי' תנ סי"ח מפורש ש"אסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה בימי הפסח אם ידוע לו שהנכרי יאכילנה פסולת של שעורים שהוא חמץ לפי שאכילת הבהמה היא הנאת האדם שעל ידי כן היא מתעלה ומשבחת ומתוספת בדמים כו", וא"כ אינו מובן איך לשיטתו מתקיימת הגדרתו שכתב בעצמו ממש באותו משפט, כי יוצא א"כ שחמץ שנזרק לביה"כ יתכן וסופו להאכל ע"י בהמות, וא"כ עוד לא מקויים הגדר ששום אדם לא יוכל עוד ליהנות ממנו, דאכילת בהמה נחשבת ע"פ דין כנ"ל להנאת אדם. (ולאידך, אם נפרש שכוונתו לשלול דווקא אכילת אדם ולא שאר הנאות (שזה מה שמתקיים בפשטות ע"י השלכתו לביה"כ) היה די א"כ להביאו למצב שאינו ראוי לאכילת כלב, ומדוע יש לבערו יותר?).

ה. וי"ל בביאור שתי בעיות אלו (גבי שרפה וגבי זריקת חמץ לביה"כ)

ב' יסודות:

ע"י קיום מצות תשבתו עם חמץ נעשה מצותו אך ורק של תשבתו (וביחס ללאווים של ב"י וב"י³), אבל איסור של לא תאכלו נשאר בתוקפו, כי לגביו לא נעשית שום מצוה.

עניין וגדר של ביעור והשבתת חמץ אינו בשינוי מהותו באופן קיצוני עוד יותר מלעשותו אינו ראוי לאכילת כלב (כמו שלומדים בפשטות), אלא פעולה במישור אחר לגמרי: ביעור (השבתה) פירושו הרחקת חמץ מהנאת אדם באופן מוחלט, ודווקא מהנאה בדרך אכילה, כדלקמן:

לצורך הרחקה הנ"ל די לפררו, להשליכו לביה"כ או לים (או לאיבוד בכל מקום אחר) או לשורפו (אבל לא כדי לשנותו, אלא כנ"ל במטרה להרחיקו מהנאת אדם). דהרי פשוט ומובן שלקבל כל שאר הנאות (חוץ מע"י אכילה) מחמץ שבבור של בית הכסא שייך ושייך, וכן הוא נהוג לזבל בזה את הקרקע ועוד. כמו כן, הוכחנו לעיל מלשונות אדה"ז שחמץ שבביה"כ עוד ראוי ולפעמים אף נועד לאכילת בהמות, דבר שנחשב ע"פ דין - מפורש בסי' תנ - להנאת האדם. וע"כ כאן מיירי בהנאה בדרך אכילה דווקא (שהיא ורק היא נשללת ע"י השלכת חמץ לביה"כ).

אבל לפ"ז נשאלות שתי שאלות:

מדוע א"כ כתב בלשון "ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו ואע"פ שבריות אחרות יכולות ליהנות ממנו", ולא בלשון אכילה אם כ"ה כוונתו?

וביותר קשה: מדוע א"כ לא די להביאו למצב שאינו ראוי לאכילת כלב כנ"ל, שבזה כבר ודאי אינו ראוי לאכילת אדם?

³ אם כי יש מחלוקת ראשונים אם בל יראה ובל ימצא הם לאו הניתק לעשה של תשבתו, ובדעת הרמב"ם כתבו (עי' שו"ע אדה"ז סי' תמו קו"א ב בהג"ה) שאו שס"ל שאין עשה אחד מנתק שני לאוים, והרי יש כאן שני לאוים - בל יראה ובל ימצא, או שס"ל שאין העשה מתקן את הלאווין של בל יראה ובל ימצא למפרע אלא מכאן ולהבא. וגם אם ס"ל לרמב"ם שב"י וב"י אינם לאו הניתק לעשה כלל (לפי שהעשה של תשבתו קודם ללאווים, שהרי מערב פסח בחצות כבר הוא מחוייב בעשה זה, ולכן אין הם לאו הניתק לעשה) - כ"ז לעניין מלקות על ב"י וב"י, אבל ברור שעניינם אחד, והם שני צדדים של אותו מטבע, וכשקיים העשה של תשבתו אינו עובר יותר על ב"י וב"י לכ"ע, דהוקש שאור של השבתה לשאור של ראייה (עי' פסחים כט, א, שו"ע אדה"ז סי' תמד סט"ז).

אבל באמת קושיה אחת מתורצת בחברתה. כי אדם רגיל יכול לאכול מה שראוי לאכילת אדם, ובשארור להחמצת עיסה אפשר להשתמש אף במה שראוי לאכילת כלב⁴. אבל אדם אינו יכול לאכול מה שאינו ראוי אף לאכילת כלב, ועכ"ז הוא יכול ליהנות ע"י הפה מדבר שאינו ראוי אף לאכילת כלב! וראיה לזה ואוקימתא שכזו מפורשת בשו"ע אדה"ז בסו"ס תמב, וז"ל:

"דיו שבשלו נכרי בשכר בתוך הפסח אסור לכתוב בו במועד גזירה שמא יתן קולמוסו לתוך פיו ואף על פי שהשכר שבדיו זה נפסל מאכילת כלב מכל מקום כיון שלא נפסל עד לאחר זמן הביעור כבר נאסר בהנאה קודם שנפסל ואין איסור זה נפקע ממנו לעולם כו". דהיינו שהנאת כתיבה ע"י הדיו מצד עצמה לא נאסרה (ואין כאן המקום לבאר מדוע), אבל מצד איסור הנאה אסור שיהנה ממנו ע"י פה, אף שמפורש שאינו ראוי לאכילת כלב ואין לזה שם אכילה כלל, ואפילו מדרבנן לא אחשביה לאכילה, בכל זאת יכול להרגיש בזה טעם חמץ, וזה נכלל בכלל "הנאה". ולכן נקט אדה"ז גם בנידו"ד לשון הנאה דווקא ("ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו") כי אף אם מצבו של חמץ אינו מאפשר להגדיר את אכילתו כאכילה אבל עוד שייך שבאיזו דרך שהיא יהנה דרך הפה מהחמץ - עדיין לא נתקיימה מצותו, ולכן דייק בלישניה ונקיט בדווקא לשון כוללת יותר.

וכן בעצם מובן מהמשך הלשון "ששליכנו לאיבוד בענין ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו אע"פ שבריות אחרות יכולות ליהנות ממנו", דמה יכולות בריות אחרות לעשות עם חמץ אם לא לאכלו?⁵

וא"כ כלל וגדר אחד הוא לכל אופני הביעור לשיטת חכמים, ולא שתי דרכים כנ"ל, והוא: להביאו למצב שאדם (שפוי) לא יכניסנו לפה.

⁴ עי' מ"מ הל' חמץ ומצה פ"א ה"ב, וכן הוא דעת הר"ן פסחים יג, א, דלא כהראב"ד שם.

⁵ דלא שייך לפרש שכוונה להנאת חימום וכדו' משרפת החמץ שבריות יהנו, דלא קיימת כזו אוקימתא שיהא ראוי לחימום לשאר בריות ולא יהא ראוי לחימום אדם, ועוד דכל שאר תשמישים והנאות הם מתוחכמים ובפשטות צריכים בר דעת לייצורם. ע"כ מוכח כדכתבתי בפנים.

ויומתק עפ"י המפורסם שכתב התשב"ץ בספרו יבין שמועה במאמר חמץ, דטעם המצוה באיסור ב"י וב"י (ועשה דתשבתו, שהוא צד השני של האיסורים הללו) הוא הרחקה וסייג דאורייתא לאכילת חמץ דלא בדילי מיניה, וכן כתב הר"ן ריש מסכת פסחים והרא"ם בביאורו לסמ"ג, והביאם פמ"ג בפתיחה להל' פסח ח"א פ"א אות ח. א"כ מסתבר בטוב טעם מדוע גדר מצות תשבתו הוא דוקא לשלול בכל אופן את אכילתו של החמץ.

אבל ההגדרה הזאת (ששום אדם לא יוכל להנות ממנו) נאמרה דווקא לעניין מצות תשבתו, ואיסור ב"י וב"י [לצורך הרחקה מאכילה, אליבא דתשב"ץ]. אבל איסור אכילה והנאה המסתעף ממנו, הנלמדים מקרא של לא תאכלו, לא נפקעו ע"י ביעור כלל, כי לגביהם לא נעשית שום מצוה, כי אינן פועל יוצא ואינן סיבה למצוות תשבתו. ולכן פחמים ואפר משרפת חמץ אף שהותרו בקיום כי נעשה מצותם (של תשבתו), לא הותרו בהנאה כי לא נעשית שום מצוה ביחס ללא תאכלו. ולפי"ז לא קשה כלל קושית רע"א ור"ח הלוי, והכל אתי שפיר בפשטות.

והראיה הממחישה את החילוק ביניהם היא מחמצו של נכרי, שאסור בפסח באכילה ובהנאה, אבל אין חיוב לבערו, ואין עוברים עליו בב"י וב"י אפילו כשנמצא בבית ישראל.

וזה ההבדל בין חמץ לאיסורי הנאה הנשרפים, שבהם איסור הנאה וחיוב לבערם קשורים זה בזה, ולכן אם נעשה מצותם - אפרם מותר. אבל איסור הנאה מחמץ בפסח בכל מיני הנאות נלמד מפסוק אחר, בלי קשר למצות ביעור, ובאמת לא נפקע לעולם. □

⁶ ולכאורה היה מקום להקשות לפי ביאורנו, דא"כ מדוע תלה הטור איסור הנאה מפחמים ואפר במחלוקת ר' יהודה ורבנן, דבפשטות ע"פ מה שנתבאר בפנים יוצא שאיסור לא תאכלו שכולל בתוכו איסור אכילה ואיסור הנאה אינו קשור למצות תשבתו, ואינו נפקע לכ"ע?

אבל באמת זה אינו, ודברי הטור מוכרחים מהש"ס, ומסתברים ביותר מסברה:

דסתם משנה בתמורה לג, א מחשיבה את החמץ בפסח מכל הנשרפים שאפרן מותר (וזאת הסיבה מדוע התוס' (פסחים כז, ב) פסקו הלכה כר' יהודה), ואם נימא שכ"ע ס"ל שאיסור הנאה נשאר בתוקפו גם לאחר השריפה - יוצא לנו שסתם משנה דלא כמאן!

ומדויק ביותר בזה לשונו הזהב של אדה"ז, שגבי חיוב של ביעור כתב בסי' תמב סכ"א: "אבל אם נפסלו מאכילת כלב אחר שעת הביעור . . . חייב לבערו מן העולם לגמרי מן התורה דכיון שהיה עליהם שעה אחת שם חמץ לאחר זמן איסורו אינו נפקע מהם לעולם - עד שיעשה להם כתורת חמץ", שאז נפקע לא רק שם חמץ (דלמאי נפק"מ?) אלא גם החיוב לבערו, כי כבר עשה מצוותו. אבל גבי איסור הנאה כתב (שם סל"ד) שאם "נאסר בהנאה קודם שנפסל אין איסור זה נפקע ממנו לעולם", ולא הוסיף "עד שיעשה להם כתורת חמץ" כבסכ"א, ודו"ק.

ו. ויש להוסיף עוד פרט חשוב בזה, שאיסור אכילה והנאה בחמץ מדין תורה קיים רק במשך הפסח, שלכן פחמים ואפר מותרים בהנאה לאחר החג כדין חמצו של נכרי, דאינו עובר עליו על ב"י וב"י ולא קנסו חכמים⁷. אבל בפת ובתבשיל שנתבשלו ע"י שרפת החמץ הרי הנאה מהחמץ בפסח התממשה והתלבשה בהם ואינה נפקעת לעולם (כ"א ע"י פדיון לדעה אחת), ובכל עת שיאכלם - יהנה מחמץ בפסח. ולאידיך: לא מצאנו חיוב לבער תבשיל ופת מדין תשבייתו וב"י וב"י, כי אינם חמץ רק מימוש של הנאת חמץ ("שבח עצים בפת"). ונמצא שהתבשיל שנתבשל ע"י שרפת חמץ דינו חמור מפחמים ואפר שנשארו מחמץ אחרי שריפתו, שהראשונים אסרוהו בהנאה לעולם, (ושנים רק במשך ימי החג). אבל

אבל גם הגיון שיטתם אומר לחלק ולתלות בכך: משיטת חכמים שאומרים ש"אף מפרר וזורה לרוח או פורר וזורק לים" רואים שאין מטרת ביעור לשיטתם לבטל מציאות החמץ, אלא כנ"ל לבטל הנאתו מבני אדם, "וזה נקרא ביעור מן העולם" (לשון שו"ע אדה"ז סי' תמה ס"ג). וא"כ לשיטתם לא מוכרח כלל שאחרי ביעור מתבטלים ממנו דיני חמץ שאינם קשורים למצוה זו, כי רק לגבי חיוב של ביעור הוא נקרא מבוער ולא שמבוער באמת. משא"כ לר"י משמע שמטרתו לבערו מן העולם כפשוטו, וא"כ מסתבר שלשיטתו אחרי ביעור הוא באמת נחשב כלא קיים כלל. ומה שנהיה במקומו זה ע"כ מציאות אחרת, ואם שינוי זה במציאות ולא רק בדין מסתבר שגם לכל שאר דיני תורה מה שנותר כבר אינו מה שהיה מקודם.

⁷ ומותר להשהותם אף בפסח ולא חייבו לקברם משום תקלה (שם ס"ח), בשונה משאר הנקברים שחייבו חכמים לקברן שלא יכשלו בהם. ואולי זאת בגלל שאיסורם מוגבל לזמן הפסח משא"כ כל שאר הנקברים, וגם חשש תקלה אצלם לא גדול כמו אצל מאכלים שקיבלו טעם חמץ שיש לבערם בפסח אף שגם איסור אכילתם פג לאחר הפסח (שו"ע אדה"ז סי' תמב ס"ז, יג, כ), כי המאכלים רגילים להתקלקל במשך ימי החג, משא"כ פחמים ואפר (ועי' בחק יעקב כאן סק"א שכתב טעמים אחרים).

לאידך, בתבשיל ובפת יש בהם רק שבח חמץ ולכן ניתרים ע"י פדיון, אבל פחמים ואפר - כל גופם אסור בהנאה כל זמן הפסח.

ונ"ל, שגם אם (ידוע ש) גוי בישל בפסח תבשיל שלו ע"י שריפת חמץ שלו - יהא אסור לאכול מתבשיל זה לעולם, כי הנאה של חמץ התממשה בתבשיל עצמו, והיא אסורה מדאורייתא גם מחמצו של נכרי. [ואולי דין זה תלוי בשתי דעות בתוס' (פסחים עה, א ד"ה וגרפון) אם שבח עצים בפת הוי איסור תורה או מדרבנן, דיתכן שרבנן לא גזרו בשל נכרי. ועיי' מ"א כאן סק"ה, שבזה גם תלוי אם מותר לפדותו, דרק כשאיסור מדרבנן פודים את האיסור].

ואם שורף את החמץ שעבר עליו הפסח לאחר פסח - שחכמים אסרוהו בהנאה ויש לבערו מחשש תקלה (שו"ע אדה"ז סי' תלה ס"ד), מסתבר שפחמים יהיו מותרים בהנאה (דאחרת איסורם נצחי גם אחרי שריפה ויש לקברם, ואת זה לא שמענו בשום מקום) כי בשביל זה לא יניח אדם את חמצו בפסח. ופת שנאפתה ע"י שריפה זו - יש לעיין במעמדה, ולדעות ששבח עצים בפת איסורו מן התורה, גם כאן יתכן שייחשב בכלל הנאה אסורה, וצ"ע.

ברכת 'שהחיינו' על ספירת העומר

הרב יוסף שמחה גינזבורג
רב אזורי - עומר, אה"ק

לשאלה מדוע אין מברכין 'שהחיינו' על מצות ספירת העומר⁸ הבאה מזמן לזמן, ניתנו כמה תשובות:

(א) שלא מצינו ברכת שהחיינו אלא בדבר שיש בו הנאה כגון נטילת לולב שהוא בא לשמחה, אבל ספירת העומר אין בה זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפש לחורבן בית מאוויינו (בעל המאור סוף פסחים, עיטור סוף הל' מצה, שו"ת הרשב"א ח"א סי' קכו).

⁸ וראה בהגש"פ של הרבי, בכותרת 'מוציא מצה' בקטע השני, אודות מצות אכילת מצה.